

Piotr Szukalski
Instytut Socjologii
Uniwersytet Łódzki
pies@uni.lodz.pl

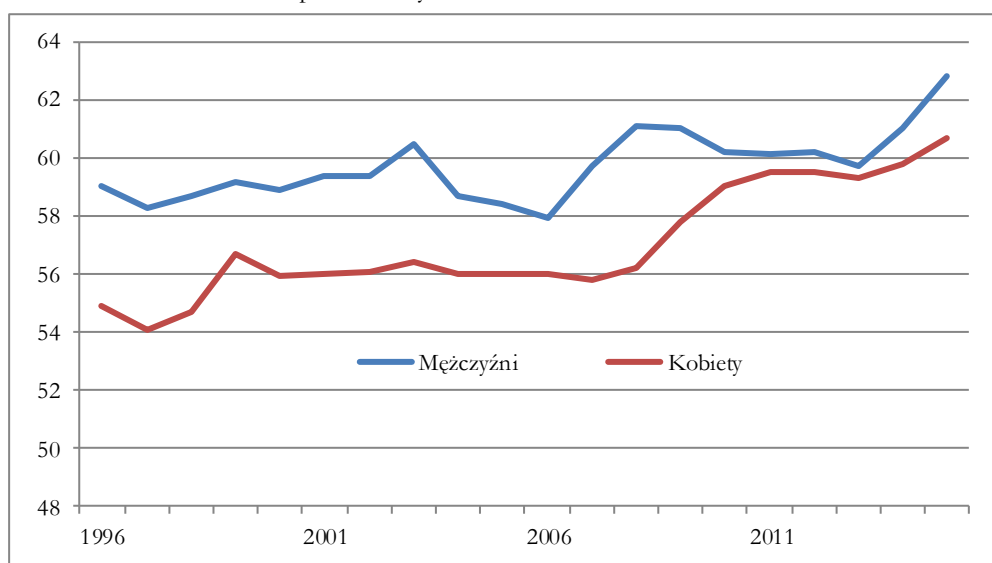
Wiek przechodzenia na emeryturę w Polsce

Obniżenie wieku emerytalnego dokonane głosami PiS do wartości odnotowywanych w prawie przed reformą 2012 r. zachęca do przyjrzenia się, jak w rzeczywistości wygląda wiek przechodzenia na emeryturę we współczesnej Polsce. W roku 2012 podniesiono wiek uprawniający do uzyskania świadczenia emerytalnego w systemie pracowniczym (ZUS) na normalnych zasadach z 60 lat w przypadku kobiet i 65 lat w przypadku mężczyzn do docelowych 67 lat, z przejściowym okresem wzrostu wieku o 3 miesiące w skali rocznej. Zmiana ta wyjaśniana była koniecznością dostosowywania podstawowych parametrów systemu emerytalnego do przemian demograficznych, a dokładniej do obniżającej się umieralności, prowadzącej do wydłużania się okresu pobierania świadczenia emerytalnego.

Jak dotychczas nie obserwuje się w Polsce jednoznacznego przełożenia się powyższych zmian poziomu umieralności na obciążenie systemu emerytalnego, poza wzrostem liczby osób dożywających do momentu uzyskania świadczenia i osób pobierających świadczenie. Działo się tak, dlatego że w ostatnich latach podnosił się wiek osób pobierających pierwsze emerytury z systemu pracowniczego (rys. 1).

Rysunek 1

Średni wiek przechodzenia na emeryturę w ramach systemu ubezpieczeń
pracowniczych ZUS w latach 1996-2015

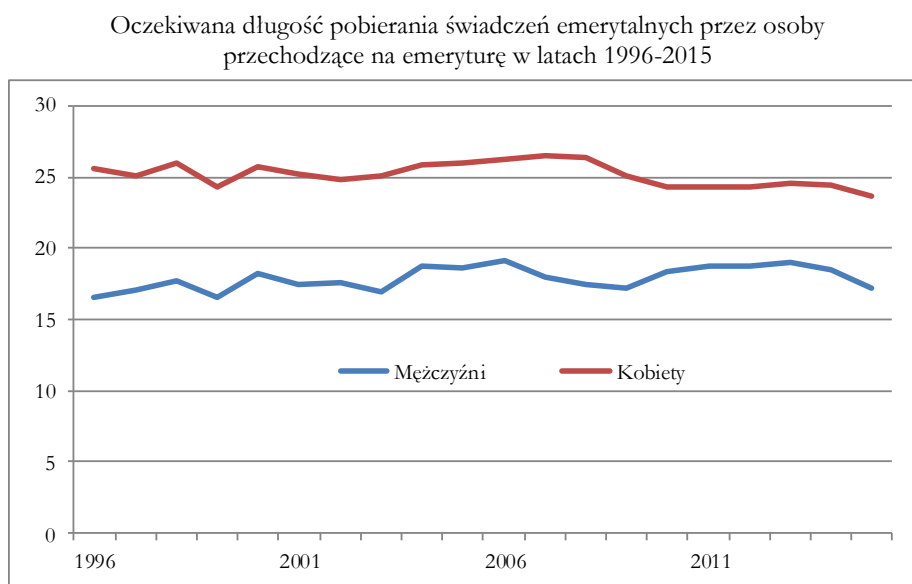

Źródło: dane ZUS, <http://www.zus.pl/default.asp?p=5&id=5>

Wdrażanie z różną intensywnością działań mających zachęcić starszych pracowników do wcześniejszego wyjścia z rynku pracy odpowiadało za zmienny poziom wieku uzyskiwania pierwszego świadczenia emerytalnego w ostatnim dwudziestolecu. Poprawa sytuacji na rynku pracy, ograniczenie zakresu osób uprawnionych do wcześniejszej emerytury, a zwłaszcza wdrożenie powolnego podwyższania wieku przechodzenia na emeryturę do docelowych 67 lat, to przyczyny dla których generalnie ostatnie lata są czasem wzrostu tego miernika. Szczególnie widoczne jest to w przypadku kobiet. W ich przypadku odnotowany w roku 2015 wiek przechodzenia na emeryturę był jedynie o 2-3 miesiące niższy od ustawowego wieku uzyskania świadczenia emerytalnego, co wskazuje na masowe „doczekiwanie”, ale również i „przeczekiwanie” momentu uzyskania uprawnień do emerytury – a zatem powszechne pracowanie przez kobiety dłużej, niż wynikałoby to tylko z przymusu prawnego.

Dzięki temu wzrostowi wieku w momencie przechodzenia na emeryturę mimo redukcji umieralności wyliczony zgodnie z zasadami rachunku aktuarnego średni, oczekiwany okres pobierania świadczenia emerytalnego (tj. obliczony przy założeniu utrzymywania się przez następne lata odnotowanego ostatnio poziomu umieralności) zmieniał się w niewielkim zakresie (rys. 2).

Rysunek 2

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ZUS i tablic trwania życia z odpowiednich lat.

W przypadku kobiet wielkość ta jest na tym samym poziomie co 15 lat temu, w przypadku mężczyzn przyrost jest nieznaczny (niecały rok). Co więcej, utrzymanie wciąż jeszcze obowiązującego podwyższania wieku emerytalnego o 3 miesiące corocznie oznaczałoby, iż mężczyźni do 2020, a kobiety do 2040 przechodziliby na emeryturę w wieku niepodwyższającym, a raczej skracającym, okres pobierania świadczenia emerytalnego. Jednakże, jak już wiemy, nastąpi powrót do poprzedniego wieku uprawniającego do uzyskania świadczenia emerytalnego. W takim przypadku w dłuższej perspektywie okres pobierania emerytury wydłużyły się, wzmacniając problemy systemu emerytalnego związane z konsekwencjami jednoczesnego wychodzenia z rynku pracy powojennego wyżu demograficznego i wchodzenia na ten rynek coraz mniej licznych i przereklamowanych emigracją generacji urodzonych w latach 1990. i późniejszych.

Wiek wychodzenia z rynku pracy jest zróżnicowany przestrzennie, choć występujące różnice nie są znaczące (tab. 1). Wyraźnie odstaje jedynie jedno województwo – Górny Śląsk – gdzie wskutek występowania licznych przywilejów branżowych znaczna część zasobów pracy może korzystać z

możliwości wcześniejszej dezaktywizacji zawodowej. Pomijając tą szczególną sytuację, w przypadku pozostałych regionów występuje niewielka i zmniejszająca się z czasem różnica odnośnie do wieku przechodzenia na emeryturę. W trakcie ostatniej dekady wszędzie wiek ten się podnosił, a generalnie, im na początku niższe były jego wartości, z tym większym wzrostem mamy do czynienia (odnosi się to i do województwa śląskiego, gdzie widoczne są długookresowe zmiany struktury zatrudnienia, zmniejszające znaczenie uprzywilejowanych branż). Mazowsze odznaczało się w ostatniej dekadzie najpóźniejszym wychodzeniem z rynku pracy, choć skutek upodabniania się wieku uzyskania świadczenia emerytalnego, przewaga ta z biegiem czasu stawała się coraz mniej widoczna.

Tabela 1

Średni wiek uzyskania świadczenia emerytalnego w latach 2006-2014 według województw

Województwo	Średni wiek w chwili przejścia na emeryturę			Średni wiek osób pobierających emeryturę na koniec 2015 r.		
	2006	2010	2014	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Dolnośląskie	57,1	60,5	61,3	70,6	71,5	70,0
Kujawsko-pomorskie	58,0	60,6	61,4	70,4	72,1	69,3
Lubelskie	57,4	60,7	61,1	70,5	72,1	69,5
Lubuskie	57,3	60,6	61,5	70,2	71,8	69,3
Łódzkie	57,7	60,7	61,3	70,9	72,2	70,2
Małopolskie	56,0	59,8	60,4	70,9	71,6	70,3
Mazowieckie	58,6	61,6	61,9	71,6	73,5	70,6
Opolskie	57,8	61,0	61,5	70,9	72,3	70,0
Podkarpackie	57,6	60,8	61,3	70,6	72,4	69,2
Podlaskie	58,1	61,1	61,6	71,2	73,0	70,2
Pomorskie	58,1	60,9	61,7	70,7	72,4	69,5
Śląskie	53,6	57,2	58,3	68,7	68,1	69,3
Świętokrzyskie	57,4	60,8	61,4	70,7	72,2	69,6
Warmińsko-mazurskie	57,9	60,9	61,4	70,5	72,0	69,6
Wielkopolskie	57,8	60,4	61,3	70,3	71,8	69,2
Zachodniopomorskie	57,8	60,7	61,6	70,5	71,9	69,6
Polska	57,1	60,1	60,9	70,5	71,5	69,8

Źródło: Publikacje ZUS z cyklu *Emerytury i renty przyznane w ... roku*, <http://www.zus.pl/default.asp?p=5&id=484>

Odmienność w różnych regionach wiek przechodzenia na emeryturę, różnice w zakresie struktury wieku ludności i struktury zatrudnienia, wreszcie zróżnicowany poziom umieralności odpowiadały za występujące zróżnicowanie średniego wieku osób pobierających emeryturę w poszczególnych województwach. Ponownie w tym przypadku wyraźnie odstawały dwa regiony – województwo śląskie, co było wynikiem niskiego wieku mężczyzn, w przypadku kobiet brak było bowiem już różnic, oraz województwo mazowieckie, gdzie odnotowano najwyższy wiek w przypadku obu płci. Większe rozbieżności od średniej zaobserwować można było w zbiorowości mężczyzn (ogółem 10 województw z wartościami różniącymi się od średniej o więcej niż pół roku, w tym 9 z wartościami wyższymi) niż kobiet (jedynie 3 takie rozbieżności, w tym tylko 1 o wieku znacząco wyższym).

Wspomniane powyżej różnice odnośnie do wieku przechodzenia na emeryturę w połączeniu z odmienną wysokością wynagrodzeń, formą i branżą zatrudnienia, historią pracy (w dużym stopniu pozostającą pod wpływem odnotowywanego na danym obszarze poziomu bezrobocia) prowadzą do znaczącego zróżnicowania wysokości przeciętnego świadczenia emerytalnego wypłacanego przez ZUS w poszczególnych regionach (tab. 2).

Tabela 2

Przeciętna emerytura wypłacana w systemie emerytur pracowniczych (ZUS)
w latach 2000-2015 według województw (w zł)

Województwo	W złotych				Jako % średniej krajowej			
	2000	2005	2010	2015	2000	2005	2010	2015
Dolnośląskie	944,00	1246,17	1687,76	2087,32	94,4	95,4	96,2	96,2
Kujawsko-pomorskie	896,10	1169,88	1597,22	1966,09	89,6	89,6	91,0	90,6
Lubelskie	850,00	1132,91	1529,95	1903,84	85,0	86,8	87,2	87,7
Lubuskie	881,00	1152,11	1562,17	1916,33	88,1	88,2	89,0	88,3
Łódzkie	878,04	1151,73	1581,99	1952,35	87,8	88,2	90,1	89,9
Małopolskie	975,00	1260,74	1643,24	2041,23	97,5	96,6	93,6	94,0
Mazowieckie	950,00	1268,26	1756,14	2178,27	95,0	97,1	100,1	100,4
Opolskie	904,00	1175,39	1637,13	2035,67	90,4	90,0	93,3	93,8
Podkarpackie	828,00	1078,33	1472,22	1843,37	82,8	82,6	83,9	84,9
Podlaskie	839,60	1110,49	1525,45	1887,83	84,0	85,0	86,9	87,0
Pomorskie	953,00	1245,63	1686,89	2066,78	95,3	95,4	96,1	95,2
Śląskie	1197,00	1556,24	2068,60	2539,29	119,7	119,2	117,9	117
Świętokrzyskie	864,00	1120,59	1522,47	1898,67	86,4	85,8	86,7	87,5
Warmińsko-mazurskie	867,20	1143,29	1557,82	1922,42	86,7	87,6	88,8	88,6
Wielkopolskie	938,00	1223,37	1655,39	2040,13	93,8	93,7	94,3	94,0
Zachodniopomorskie	915,00	1212,03	1646,50	2019,62	91,5	92,8	93,8	93,0
Polska	1000,00	1305,75	1755,19	2170,64	100,0	100,0	100,0	100,0

Zródło: GUS, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>

Trwale zdecydowanie *in plus* od reszty odbiega województwo śląskie, z uwagi na przywileje branżowe przyznawane górnikom i w mniejszym zakresie hutnikom. Z biegiem czasu wartości powyżej średniej osiągnięte zostały i na Mazowszu, choć w tym przypadku jest to niewątpliwie wpływ dwóch „wysp” – metropolii warszawskiej i Płocka. Pozostałe regiony miały świadczenia niższe od średniej, aczkolwiek wart zaznaczyć, iż w zdecydowanej ich większości w dłuższym okresie następowało zbliżanie się do wartości średniej, przejawiające się uzyskiwaniem coraz mniejszych różnic względnych (tab. 2). Z tej tendencji wyłamywały się województwa lubuskie, pomorskie i wielkopolskie, gdzie emerytury utrzymywały swą relację w stosunku do średniej krajowej, a przede wszystkim województwa małopolskie i śląskie, w przypadku których zaobserwować można było obniżanie się relacji średnie emerytura w regionie do średniej krajowej.

Literatura:

Kryńska E., Szukalski P. (red.), 2013, *Rozwiązania sprzyjające aktywnemu starzeniu się w wybranych krajach Unii Europejskiej. Raport końcowy*, UŁ, Łódź, 305 s., <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/3509>
ZUS, 2015, *Emerytury i renty przyznane w 2014 r.*, <http://www.zus.pl/default.asp?p=5&id=484>